

Oxid chloričitý z krystalické chemikálie

RNDr. Eva Sobočiková¹⁾, Ing. Václav Mergl, CSc.²⁾

¹⁾ Zdravotní ústav se sídlem v Brně, sobocikova@zubrno.cz

²⁾ Vodárenská akciová společnost, a. s., Brno, mergl@vasgr.cz

---

Chloritany a chlorečnany, jako vedlejší produkty uplatnění oxidu chloričitého vyrobeného reakcí chloritanu s kyselinou chlorovodíkovou nebo s chlorem, jsou stále v zorném poli vodárenských pracovníků, aby nebyla v pitné vodě překročena mezní hodnota vedlejších produktů reakce – chloritanů. Přednáška se zabývá laboratorním sledováním projevů chemikálií (z pohledu vedlejších produktů), jejichž reakcí vznikne roztok oxidu chloričitého. Výsledky stanovení jsou porovnávány s měřením z roku 2007.

Historie limitu pro chloritany

Sledování chloritanů v pitné vodě je problematika poměrně mladá. Tento ukazatel (chloritany) nebyl obsažen v historické normě ČSN 75 7111 Pitná voda z roku 1989, ani ve Směrnici Rady Evropského společenství 98/83/EC z roku 1998. V České republice se poprvé objevuje ve vyhlášce č. 376/2000 Sb., kterou se stanovily požadavky na pitnou vodu a četnost její kontroly. Pokud vodárenská společnost používá k hygienickému zabezpečení pitné vody oxid chloričitý, musí sledovat i mezní hodnotu pro vedlejší produkt rozkladu oxidu chloričitého – chloritany, které mají mezní hodnotu 200 µg.l⁻¹, uvedenou ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví č. 252/2004 Sb., kterou se stanoví hygienické požadavky na pitnou a teplou vodu a četnost a rozsah kontroly pitné vody. V citované vyhlášce bylo vymezeno přechodné období od vydání vyhlášky do 24. prosince 2006, kde pro chloritany platil hygienický limit 400 µg.l⁻¹. Bylo tedy nezbytné nutné podnikat potřebné kroky a vlastní výzkum, aby bylo možné tuto nastavenou limitní hodnotu v dalším období dodržet, což není mnohdy jednoduché.

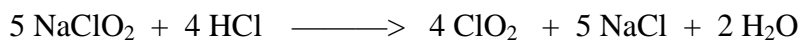
Oxid chloričitý

Oxid chloričitý má silné oxidační účinky, za běžných teplotních podmínek je to oranžový, ve vodě rozpustný plyn nebo červenohnědá explozivní kapalina se silnými oxidačními účinky. Z tohoto důvodu se připravuje až na místě použití a z bezpečnostních důvodů se nepřeváží. Z běžně dostupných postupů přípravy oxidu chloričitého jsou to reakce chloritanu sodného buď s chlorem nebo s kyselinou chlorovodíkovou (příprava v generátorech). Každý z obou způsobů má svoje specifické výhody.

Reakce s chlorem v mírně kyselém prostředí vyžaduje asi 40 % přebytku chloru, aby proběhla kvantitativně. Výhodou uvedeného postupu je zachování dávkování chloru jako rezervního dezinfekčního činidla, avšak určitou nevýhodou jsou vyšší investiční náklady ve srovnání s druhou metodou. Základní reakce:

Reakce s kyselinou chlorovodíkovou využívá z bezpečnostních důvodů vstupní chemikálie o nízkých koncentracích, neboť koncentrace vzniklého oxidu chloričitého v reaktoru nesmí být vyšší než 2 %, vzhledem k spolehlivosti a bezpečnosti provozu. Základní reakce:

Další metody přípravy oxidu chloričitého vycházejí jak z chloritanů tak i z chlorečnanů, resp. z kyseliny chlorečné, a to ve vodném nebo bezvodém prostředí (1).

Jako novou technologii, respektive způsob přípravy oxidu chloričitého, lze označit reakci chloritanu sodného a hydrogensíranu sodného ve vodném prostředí. Koncentrace a množství jednotlivých komponent jsou voleny tak, aby vznikl 0,3% roztok oxidu chloričitého. Takto připravený oxid chloričitý lze skladovat. Základní reakce:

Laboratorní pokusy

V laboratorních pokusech jsme se zaměřili na podmínky, které měly v laboratorních podmínkách simulovat vliv organického zatížení použité vody na reakci oxidu chloričitého (připraveného z krystalických chemikálií – chloritanu sodného a hydrogensíranu sodného a dále sledování postupného rozkladu připraveného roztoku oxidu chloričitého na vedlejší produkty po kontaktu s vodou upravenou (odebranou za filtry GAU), s CHSK_{Mn} kolem $1,5 \text{ mg.l}^{-1}$. Záměrem bylo potvrdit, že po použití takto připraveného oxidu chloričitého nejsou v hygienicky zabezpečené vodě chloritany.

Na základě vlastní úvahy byla do vody z úpravny vody odebrané před reaktorem (bez hygienického zabezpečení) aplikována dávka laboratorně připraveného oxidu chloričitého a v průběhu následujícího týdne byl sledován proces rozkladu ClO_2 na vedlejší produkty – jako jsou ClO_2^- , ClO_3^- , Cl^- a volný chlor. Zároveň byla sledována hodnota ukazatele jakosti vody charakterizující obsah organických látek ve vodě – CHSK_{Mn} .

Příprava pokusu

a) laboratorní příprava roztoku ClO_2

V laboratorních podmínkách (i v provozu) probíhá reakce za atmosférického tlaku. Vstupní chemikálie byly rozpuštěny v demineralizované vodě a smíchány v takovém množství, aby vzniklo 250 ml 0,3% roztoku ClO_2 .

1. série měření

V den přípravy roztoku činila naměřená hodnota koncentrace ClO_2 $2\,540 \text{ mg.l}^{-1}$. Pro získání teoretické koncentrace $0,8 \text{ mg.l}^{-1}$ ClO_2 bylo odebráno 31,5 ml připraveného roztoku oxidu chloričitého o koncentraci 127 mg.l^{-1} a doplněno na 5 litrů upravenou vodou z povrchového zdroje. Následovalo spikování, promíchání a proměření. Byla naměřena hodnota $585 \text{ }\mu\text{g.l}^{-1}$.

2. série měření

Po 14 dnech od přípravy roztoku ClO_2 naměřená hodnota činila $3\,600\text{ mg.l}^{-1}$. Bylo odebráno $8,33\text{ ml}$ roztoku oxidu chloričitého o koncentraci 180 mg.l^{-1} a doplněno na 5 litrů upravenou vodu z povrchového zdroje. Následovalo proměření, stanovená hodnota byla $235\text{ }\mu\text{g.l}^{-1}$. Následovalo přidání dalšího podílu roztoku oxidu chloričitého ($1,6\text{ ml}$) a promíchání pro dosažení hodnoty 300 mg.l^{-1} . Po spikování a promíchání byla naměřena hodnota $298\text{ }\mu\text{g.l}^{-1}$. Po prodlevě 15 minut pak $285\text{ }\mu\text{g.l}^{-1}$.

b) příprava vzorků vody

Do 5 litrové zábrusové lahve z tmavého skla byl nadávkován roztok oxidu chloričitého a doplněn do 5 litrů upravenou vodou. Takto připravený vzorek vody byl v časových intervalech v laboratoři podroben analýzám. Mezi analýzami byly vzorky vody umístěny v lednici (v temnu) při teplotě $8\text{ }^\circ\text{C}$.

Dá se předpokládat, že v reakčním systému tvořeném vodou s libovolnou koncentrací organických látek bude po reakci s oxidem chloričitým výsledkem roztok, jež obsahuje jak zbytkovou koncentraci ClO_2 , tak i různou, v čase proměnnou, koncentraci chloritanových a chlorečnanových iontů. Jejich koncentrace je funkcí výchozí koncentrace oxidu chloričitého a typu organických látek přítomných ve vzorku, teploty a dalších fyzikálních faktorů, jakož i funkcí času.

c) použité metody

Pokles obsahu ClO_2 byl zjišťován spektrofotometrickou metodou s Amarantovou červení. Pro stanovení ClO_2^- , ClO_3^- a Cl^- byla použita akreditovaná metoda iontové chromatografie s vodivostním detektorem. U stanovení koncentrace chloritanového iontu se doporučuje vzorek vody před měřením na iontovém chromatografu probublát inertním plynem heliem He (případně dusíkem N_2) po dobu alespoň 10 minut za účelem odstranění případných reziduí oxidu chloričitého ze vzorku vody, jejichž další přítomnost ve vzorku by mohla přispět k pozitivní chybě analýzy chloritanového iontu, a fixovat roztokem ethylendiaminu k zabezpečení jejich dostatečné časové stability.

Formy chloru (vázaný, volná a celkový) byly sledovány pomocí spektrofotometrické metody s reagensy HACH.

Hodnota CHSK_{Mn} byla stanovena titračně Kubelovou metodou.

Výsledky sledování

Získaná experimentální data byla zpracována graficky. Byl sledován především vztah koncentrace hlavního sledovaného parametru – oxidu chloričitého a jeho rozkladných produktů a dále vybrané parametry.

Graf 1 a graf 2 zachycují rozklad ClO_2 v upravené povrchové vodě. Z grafického průběhu koncentrací reakčních forem ClO_2 vyplývá, že:

- chlorečnanové ionty ClO_3^- jsou stejně jako chloritanové ionty ClO_2^- produkty reakce přítomny po přidavku roztoku ClO_2 do upravené vody
- chlorečnanové ionty ClO_3^- se jeví poměrně stabilní, v čase mají prakticky neměnný průběh

- u koncentrace chloritanů ClO_2^- lze pozorovat vzrůstající tendenci, korespondující s poklesem obsahu oxidu chloričitého
- pokles koncentrace ClO_2 souvisí s rozkladným procesem ClO_2 při oxidačně-redukčních a dezinfekčních reakcích.

Shrnutí

Z provedených orientačních laboratorních pokusů lze vyvodit tyto závěry:

Oxid chloričitý ClO_2 po jeho aplikaci do upravené vody reaguje s látkami ve vodě obsaženými a prokazatelně vznikají chloritanové ionty ClO_2^- , procentuální zastoupení závisí na vlastním charakteru vody, vedle toho jsou prokázány ionty chlorečnanové ClO_3^- , jejichž obsah v roztoku se s časem téměř nemění a je poměrně vysoký. Redukce ClO_2 až na chloridy Cl^- probíhá již velmi pomalu, což se projevuje nepatrným zvýšením koncentrace chloridových iontů v závislosti na čase, což bylo také sledováno. Chloritany ClO_2^- v upravené vodě s rostoucím časem narůstají. Chlorečnanové ionty ClO_3^- v upravené vodě s rostoucím časem vykazují stabilní hodnotu, hned od počátku proměřování.

Bilance forem chloru: zatímco vstupní koncentrace vodného roztoku oxidu chloričitého byla $0,3 \text{ mg.l}^{-1}$, prostý součet koncentrací jednotlivých forem chloru klesal z hodnoty 225 na $116 \text{ } \mu\text{g.l}^{-1}$ ve 2. sadě měření, v porovnání s 1. sadou měření, kde při vstupní koncentraci vodného roztoku oxidu chloričitého $0,8 \text{ mg.l}^{-1}$ došlo k poklesu obsahu celkové chloru z hodnoty 473 na $145 \text{ } \mu\text{g.l}^{-1}$.

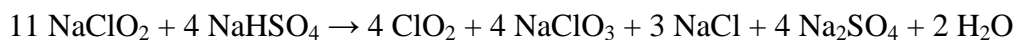
Obsah chloridů v 1. sérii pokusů se mírně zvýšil z hodnoty $8,9$ na $9,9 \text{ mg.l}^{-1}$, ve 2. sérii pokusů s nižší vstupní koncentrací oxidu chloričitého hodnota koncentrace chloridů oscilovala kolem hodnoty $8,8 \text{ mg.l}^{-1}$. Hodnota CHSK_{Mn} $1,35 \text{ mg.l}^{-1}$ se téměř nezměnila.

Statické pokusy nepotvrdily, že by nevznikaly vedlejší produkty aplikace oxidu chloričitého v upravené povrchové vodě. Bude vhodné se touto skutečností dále zabývat, neboť praktické zkušenosti uplatnění bezgenerátorového způsobu výroby oxidu chloričitého při hygienickém zabezpečení upravené podzemní vody tyto vedlejší produkty nepotvrzují.

Závěr

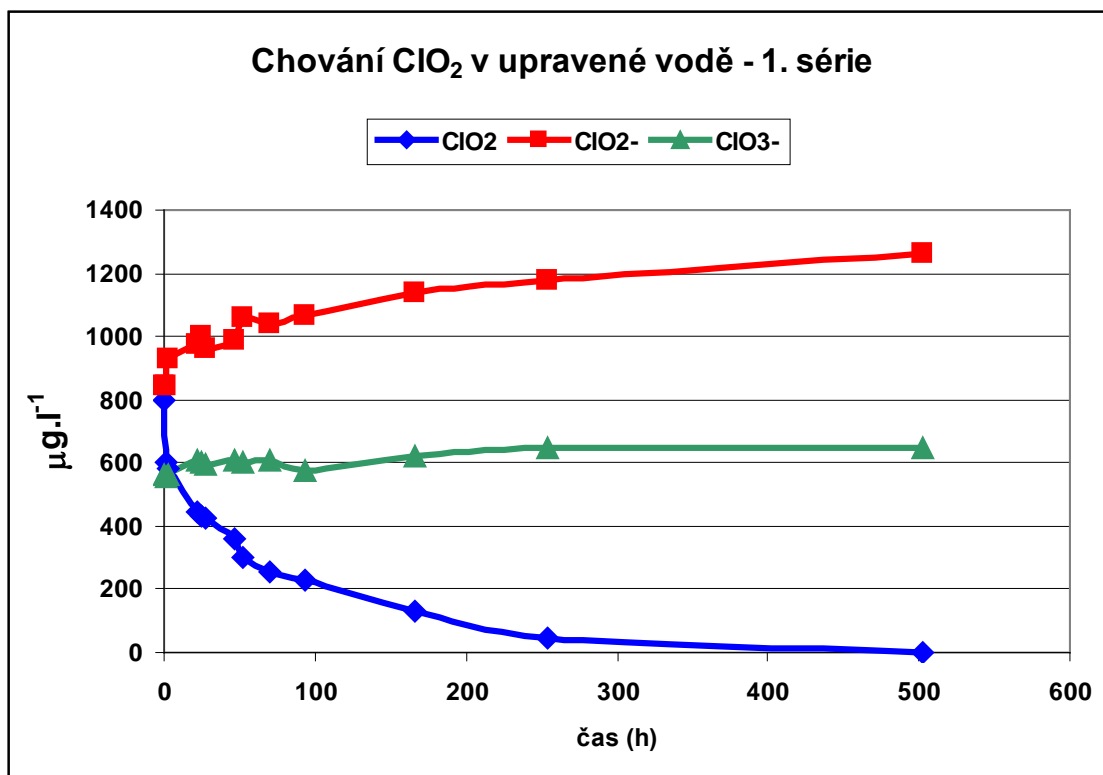
Laboratorně připravený roztok oxidu chloričitého z laboratorních krystalických chemikálií – chloritanu sodného a hydrogensíranu sodného vykazují při smísení s upravenou povrchovou vodou vedlejší produkty chloritany a chlorečnany. Je potřebné tuto skutečnost srovnat s chemikáliemi dodávanými a upravenými pro přímou přípravu roztoku oxidu chloričitého pro hygienické zabezpečení pitné vody, které pravděpodobně obsahují retardér vzniku vedlejších produktů, jak lze posoudit z praktického použití při hygienickém zabezpečení upravené podzemní vody v lokalitě Blatnička (6, 8), kde chloritany ani chlorečnany nebyly prokázány, což lze v současné době přikládat také nízké použité koncentraci aplikovaného oxidu chloričitého $0,12 \text{ mg.l}^{-1}$.

Na základě výsledků stanovení látek obsahujících chlor, vnesených do níže uvedených grafů, které zachycují poměrně značný obsah a stabilitu chlorečnanů v sledovaných vzorcích, by bylo možné se domnívat (a bude vhodné to následně ověřit), že reakce chloritanu sodného s hydrogensíranem sodným probíhá po smíchání reaktantů podle rovnice:

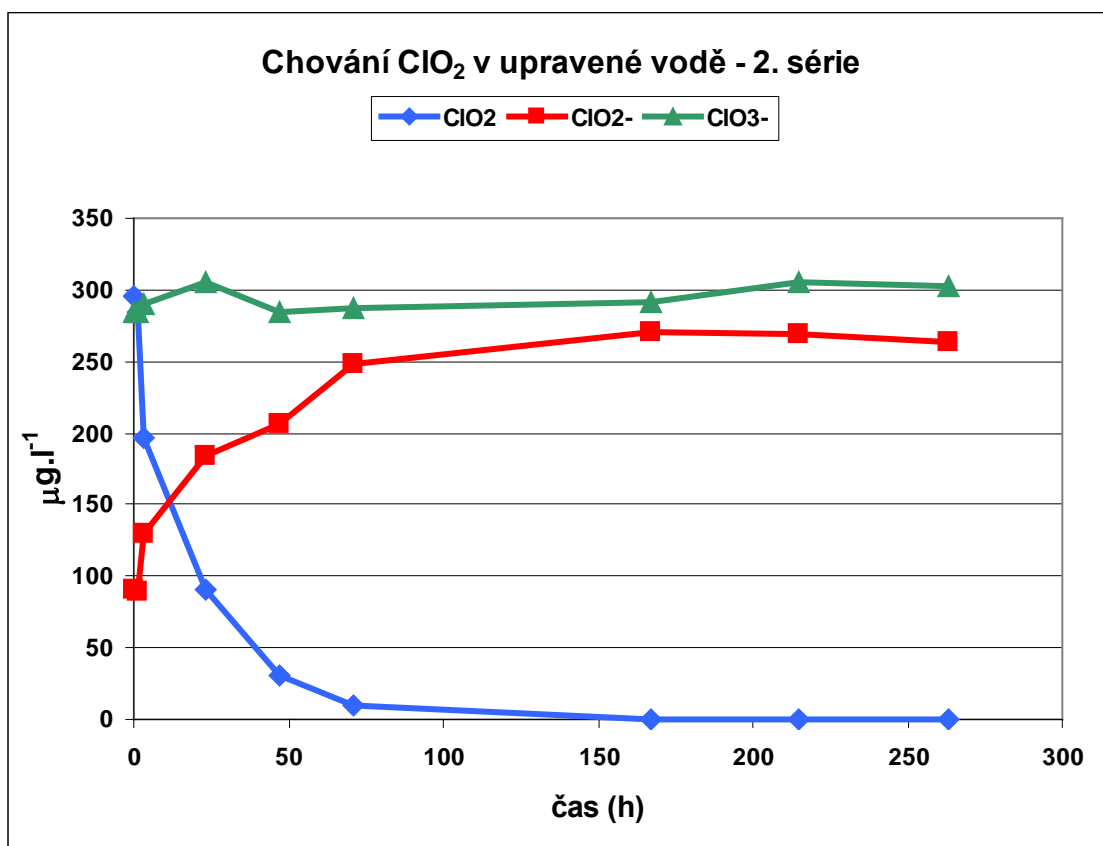

Literatura

1. Mergl V., Karásek, T., Mazel, L.: Provozní zkušenosti s uplatněním oxidu chloričitého při dezinfekci pitné vody skupinového vodovodu. – Sborník z konference Pitná voda Trenčianské Teplice 2003, s. 141-147
2. Munka K.: Vedľajšie produkty dezinfekcie vody chlórdioxidom,. – Sborník z konference Pitná voda Trenčianské Teplice 2003, s. 148-153
3. Sobočíková E.: Oxid chloričitý – praktické zkušenosti se stanovením rozkladných produktů v pitných vodách. – Sborník z konference Pitná voda Trenčianské Teplice 2003, s. 154-161
4. Sobočíková E., Mergl, V.: Rozklad oxidu chloričitého v upravené vodě. – Sborník XI. konference VODA Zlín 2007, s. 59 – 62
5. Sobočíková E., Mergl, V.: Oxid chloričitý a chlorečnany. – Sborník XII. konference VODA Zlín 2008, s. 77 – 82
6. Balcar D.: Hygienické zabezpečení pitné vody obce Blatnička bezgenerátorovým způsobem přípravy oxidu chloričitého. – Sborník konference Vodárenská biologie 2011
7. Hubáčková J.: Praktické zkušenosti s využíváním ClO₂ – TwinOxide v Srbsku. – Sborník konference Vodárenská biologie 2011
8. Fiala J.: Hygienické zabezpečení pitné vody pro obec Blatnička. – Ústní sdělení, 2011

Graf 1 Průběh rozkladu ClO₂ v upravené vodě – 1. série

Graf 2 Průběh rozkladu ClO₂ v upravené vodě – 2. série